

Emlékeim Vánky Kálmánról (1930–2021)

BORHIDI Attila

a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja; borhidi@gamma.ttk.pte.hu

In memoriam Kálmán Vánky (1930–2021)

Abstract – The author remembers Kálmán Vánky and recalls their personal encounters since 1956. Vánky was a world-famous Székely-Hungarian researcher of smut fungi, an honorary member of the Hungarian Academy of Sciences, who came from Szeklerland (Romania) to Sweden and worked from 1986 in Tübingen (Germany).

Keywords: Hungarian botany, Hungarian mycology, smut fungi, Ustilaginales

Összefoglalás – Az írásban a szerző Vánky Kálmánnal 1956 óta történt személyes találkozásai felidézésével emlékezik az üszöggombák Székelyföldről Svédországba elszármazott, majd Németországba költözött világhírű kutatójára, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjára.

Kulcsszavak: magyar botanika, magyar mikológia, Ustilaginales, üszöggombák



Vánky Kálmán székely-magyar botanikus, 1930. június 15-én született Székelyudvarhelyen (Odorheiul Secuiesc). Bár orvosi diplomát szerzett, de érdeklődése kezdettől fogva a növénypatológiai szempontból kiemelkedő fontosságú üszöggombákra irányult. 1969-ben Svédországba emigrált és az Uppsalai egyetemen Nannfeldt professzor vezetése alatt doktorált *Carpathian Ustilaginales* című disszertációjával (VÁNKY 1985). 1986-tól Németországban, a Tübingeni Egyetemen dolgozik és világméretben kutatja az üszöggombákat, amelynek eredményeit (410 a tudományra új faj, 46 új nemzetség és számos új magas rangú taxon, család, rend leírása) 10 könyvben és 237 közleményben publikálta (KÖVICS & MIKULÁS 2022).

1. ábra Vánky Kálmán 2006-ban Ausztráliában, kezében a *Mnesithea rottboellioides*-en növő *Tubisorus pachycarpus*-szal

Fig. 1 Kálmán Vánky in Australia (2006) with *Tubisorus pachycarpus* (host: *Mnesithea rottboellioides*)

A kép forrása / source of the photograph: www.kalman-vanky.de

2001-ben az MTA tiszteleti tagjává választotta, 2014-ben az MTA Arany János emlékéremmel jutalmazta, 90. születésnapján a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével tüntették ki, amelyet 2020. karácsonya előtt a magyar konzul személyesen adott át neki a Stuttgarti Magyar Konzulátuson.

Vánky Kálmán tudományos teljesítménye egyedülálló a magyar botanika történetében. Ő az egyetlen kutató, aki egy nagy, több ezer fajt számláló csoport, mint az üszöggombák, általánosan elismert elsőszámú világszakértője és világmonográfusa lett.

Vánky Kálmán testi-lelki jó barátom volt, életünk, pályáink számos alkalommal, számos eseménnyel kapcsolódott össze hosszabb-rövidebb időre, s az ezekre való visszaemlékezés-sel szeretném őt közelebb hozni a hazai szakközönséghez.

Közös történetünk 65 évvel ezelőtt, 1956. augusztus 12-én kezdődik az erdélyi Békászorosban, ahonnan erdélyi barátaimmal (Molnár Sándor gyergyói és Nagy János maroshévízi barátommal) jövünk felfelé és az Oltárkő fenséges látványának hatása alatt hangosan beszélgetünk. Velünk szemben egy korunkbeli fiatalember ereszkedik lefelé és megáll mellettünk.

– Maguk magyarul beszélnek? – kérdezi. – Ki vagyok éhezve a Magyar szóra! Vánky Kálmán vagyok, orvostanhallgató Bukarestben. Hónapokig nem hallok Magyar szót! És maguk botanikusok? De jó! Én is az akarok lenni! Az üszöggombák érdekelnek! – Címeket cserélünk, elválunk.

Évek telnek el. Az 1960-as évek elején Vánky Kálmán ösztöndíjjal Magyarországra érkezik a Növénytar üszöggomba-gyűjteményének tanulmányozására. És persze gyűjtőutakra is Tóth Sándor mikológus kollégánk társaságában. Meghívom őket az akkor frissen térképezett Balatatóra, ahol Kálmán több izgalmas felfedezést tesz, és közben életmentő operációt hajt végre Tóth Sándoron, egy kiizzított élű zsebkéssel vágva és véreztetve ki a sarkát ért viperamarást. A 60-as években Kálmán megnősül és két szép fia születik, majd 69-ben váratlanul megövezgyül. Ösztöndíját kihasználva Svédországba utazik, ahol menedékjogot kér és ahová a nemzetközi Vöröskereszt segítségével fiait is kimentí.

A 70-es évek vége felé találkozunk újra, amikor én kapok ösztöndíjat Svédországba Kubában végzett térképezés során gyűjtött kritikus növényanyagom azonosítására a híres Ekman-gyűjtemények segítségével. Így kerülök el Uppsalába, ahol Vánky Kálmánnál szállásolnak el. Vánky akkor éppen a világhírű Nannfeldt professzor vezetésével készíti a doktori értekezését a Kárpátok üszöggombáiról. Három hónapig lakunk együtt, és a kellemes baráti vendéglátáson kívül, hatalmas szakmai segítséget is kapok Kálmántól, aki a saját kutatási kontingense és költségkerete terhére soron kívül elkészítteti a kritikus növényanyagaim elektronmikroszkópos vizsgálatát, hozzásegítve engem ahhoz, hogy életem első három új növénynemzetségét (*Acunaeanthus*, *Roigella*, *Suberanthus*) leírjam.

Aztán évekig megint nem látjuk egymást. Kálmán ezalatt konszolidálja helyzetét és svéd állampolgár lesz. Anyanyelvi szinten megtanul svédül, érvényesíti az orvosi diplomáját és a kutatómunka mellett praktizálni kezd. Délelőtt az egyetemen kutat, délután gyógyít, este disszertációt ír. Feleségül veszi a rendelőjét vezető asszisztensnőjét, a bájos Ullát, és boldog házasságukból egy szép kislány születik, akit Erzsébetnek keresztelnek. Közben a fiúk is megnőnek, remekül sportolnak. Egy időben a svéd vívóválogatott két tagja is a Vánky családnevet viseli.

Közös történetünk új fejezete a 80-as évek derekán veszi kezdetét. Kálmán levélben bejelenti, hogy szeretné új családját bemutatni, és szeretnének nyáron meglátogatni Leányfalui nyaralónkban. Azonnal válaszoltunk és az újrafelfedezés izgalmas örömeivel vártuk Kálmánt és családját. Egyik nap nagy Volvo kocsí áll meg a kapunk előtt. Kiszállnak, megöleljük egymást. Meglepve tapasztaljuk, hogy egy Magyar család érkezett: Ulla és Erzsébet is beszél magyarul. A kert árnyas részén sátrakat vernek, aztán leülünk a teraszra kávézni, beszélgetni és élvezni a Dunára és a Szentendrei-szigetre néző panorámát. Már egy hete élvezzük a közös

nyaralást, amikor kiderül, hogy a látogatásnak van egy másik, – fontosabb – célja is: Kálmán idős szüleinek megsegítése, akik nyugdíjban magányosan és szűkös körülmények közt élnek. Kálmán személyesen nem mehet Erdélybe, hogy segítsen rajtuk, mert “román” disszidensként bírósági ítélet és elfogatóparancs van ellene érvényben. Ezért a Volvót segélycsomaggal kellően megpakolva Ulla viszi át Erdélybe. Ez az első izgalmas kísérlet. Három napig rájuk a körmünket, mire Ulla szerencsésen visszaér. Az akciót a következő 3 nyáron is megismételjük, Kálmánék rendszeres nyaralótársakká lesznek. Aztán az öregek meghalnak. Kálmán a temetésükre sem tud hazamenni a Ceaușescu-diktatúra legnagyobb dicsőségére.

A következő évek ismét nagy változásokat hoznak. Kálmánt vendégprofesszornak hívja meg a Tübingeni Egyetem, ahol jelentős kutatási pályázatokat nyer el. Ezek segítségével számos nagy kutatóexpedíciót szervez olyan országokban, amelyek fehér foltok az üszöggombák ismerete szempontjából. (Hat földrész összesen 56 országában végez gyűjtéseket) Jelentős gyűjtéseket és felfedezéseket visz Tübingenbe. A tudománynak azonban áldozatul esik a családi élet. A sok egyedüllét az idegen német nyelvű környezetben meghaladja Ulla tűrőképességét. Elválnak és Ulla visszaköltözik Svédországba.

A 90-es évek szenzációs felfedezései világhírt hoznak. Erre reagál a Magyar Tudományos Akadémia is, amikor 2001-ben Fekete Gáborral, Pócs Tamással és Vida Gáborral közösen benyújtott felterjesztésünket elfogadva tiszteleti tagjává választja Vánky Kálmánt. Ennek egyik fontos hozadéka lett, hogy ettől kezdve minden évben személyesen is találkoztunk Kálmánnal, aki az Akadémia éves közgyűléseire rendszeresen hazalátogatott, s élvezhettük szakmai tanácsait és személyiségének lebilincselő varázsát.

A század első évtizede – néhány kiegészítő gyűjtőút mellett – elsősorban a nagy szintézis – a világmonográfia megírásának előkészületeivel telik. Vánky Kálmán munkásságának kiemelkedő alkotásai az *“Illustrated Genera of Smut Fungi”* című mű három kiadása (VÁNKY 1987, 2002, 2013), Európa (VÁNKY 1994) és a világ üszöggombáinak (VÁNKY 2012) monográfiái. Életműve további nagy alkotása a világ legjelentősebb üszöggomba-gyűjteménye: a *“Herbarium Ustilaginales Vánky (HUV)”*.

A Magyar tudományos élet figyelemmel kíséri a nagyszerű eredményeket: 2014-ben az MTA Arany János emlékéremmel, 2020-ban pedig a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével ismeri el Vánky Kálmán tudományos teljesítményét.

2021. október 12-én hunyt el. Hamvait a Vajdahunyad (Hunedoara) melletti Rákosd község (Str. Răcăștia) református temetőjében, néhai felesége Dr. Vánky Magda orvosnő sírjában helyezték örök nyugalomba. Alkotásai, személyiségének varázsa, emléke továbbra is itt élnek köztünk. Úgy tekinthetünk rá, mint a magyar botanika kiemelkedő tudósára, akire szakterületünk büszkeséggel emlékezhet, fiataljaink pedig követendő példaképként tekinthetnek.

Irodalom

- VÁNKY K. (1985): Carpathian Ustilaginales. – *Symbolae Botanicae Upsalienses* 24(2): 1–309.
 VÁNKY K. (1987): *Illustrated Genera of Smut Fungi*. – Gustav Fischer Verlag, Stuttgart–New York, 159 pp.
 VÁNKY K. (1994): *European smut fungi*. – Gustav Fischer Verlag, Stuttgart–Jena–New York, 570 pp.
 VÁNKY K. (2002): *Illustrated Genera of Smut Fungi*. 2nd ed. – APS Press, St. Paul, Minnesota, 238 pp.
 VÁNKY K. (2012): *Smut fungi of the world*. – APS Press, St. Paul, Minnesota, XVII + 1458 pp.
 VÁNKY K. (2013): *Illustrated Genera of Smut Fungi*. 3rd ed. – APS Press, St. Paul, Minnesota, 288 pp.
 KÖVICS Gy. & MIKULÁS J. (2022): In memoriam Vánky Kálmán (1930–2021). – *Növényvédelem* 58(1): 42–44.

Beérkezett / received: 2021. 11. 11. • Elfogadva / accepted: 2022. 06. 15.